

Dayanışma ile Çatlaklardan Sızmak

bianet'in de paydaşları arasında yer aldığı AB tarafından finanse edilen #OurMedia projesi kapsamında yürütülen Genç Liderler için Medya Okuryazarlığı ve Aktivizm Akademisi, yaklaşık bir yıla yayılan atölyeler ve saha çalışmalarıyla ifade özgürlüğü, bağımsız medya, dezenformasyon ve kamusal alan gibi başlıkları farklı bağlamlarda yeniden düşünmek için alan açtı. Bu yazı dizisinin ilk kısmında, Türkiye'de ifade özgürlüğünün daralan alanlarına, özellikle baskı mekanizmalarına ve sıkışma hallerine odaklandım. "Aile Yılı" söylemi etrafında kurulan normatif siyaset, 19 Mart sonrası öğrenci hareketi bağlamında kampüslerde yoğunlaşan baskı ve sivil toplum alanındaki daralma, bu çerçevede öne çıkan başlıklardı.

Bu ikinci yazıda ise aynı tablonun başka bir yüzüne beraber bakalım istiyorum. Çünkü ifade özgürlüğünü yalnızca baskı, yasak ve daralma üzerinden düşünmek yeterli değil; aynı zamanda bu baskının içinde hangi dayanışma biçimlerinin kurulduğunu, hangi küçük ama etkili alanlarda dolaşımda kalmaya devam ettiğimizi ve insanların birbirine nasıl tutunduğuna ayna tutmak isterim. Özellikle öznesi olduğum bir konumdan kampüste kurulan dayanışmalar, akademiye makbüllük baskısına rağmen sürdürülen eleştirel düşünce ve kültür-sanat alanında başka dolaşım yolları arayan kolektif çabalar, bugün ifade özgürlüğünü yalnızca hukuki bir hak olarak değil, aynı zamanda birlikte kalma ve birlikte üretme pratiği olarak düşünmeyi mümkün kılıyor.

Ama bütün bu tabloyu yalnızca kapanma, kayıp ve bastırılma anlatısı olarak bırakmak da eksik olur. Çünkü aynı koşullar, baskının içinden filizlenen direniş biçimlerini de görünür kılıyor. Kampüslerdeki forumlar, kulüp faaliyetleri, açık dersler, alternatif dayanışma ağları, dijital aktivizm, afiş, pankart, mizah, dans, performans ve DIY kültürü; yalnızca savunma refleksleri değil, yeni bir kamusal alan kurma çabası olarak konumlanıyor. Burada özellikle önemli olan, direnişin her zaman büyük ve kahramansı biçimler almaması. Bazen bir toplantıya devam etmek, bazen görünür kalmak, bazen birbirini yalnız bırakmamak, bazen de nefreti ciddiye alırken onun dilini boşa düşürecek yaratıcı yollar bulmak, o çatlaklardan sızmayı bilmek başlı başına politik pratiklere dönüşüyor. Korku, yas, yalnızlık ve öfke elbette bu alanın bir parçası; ama bunların içinden dayanışma ve mizah da çıkıyor. Bu yüzden ifade özgürlüğü, yalnızca yasaklanan sözlerin hikâyesi değil; aynı zamanda sözün yeni biçimler bularak hayatta kalma hikâyesi olarak yeniden kuruluyor.

Kampüs burada yalnızca baskının uygulandığı bir alan değil; aynı zamanda kolektif var olma iradesinin yeniden kurulduğu bir zemin. Forumlar, açık dersler, kulüp faaliyetleri ve gündelik karşılaşmalar, üniversitenin bütünüyle kapatılmış bir yer olmadığını hatırlatıyor. Kampüste ve alanlarda yankılanan 'Düşene Dövüşene Bin Selam' ve 'Asla Yalnız Yürümeyeceksin' sloganlarının birbirini kesmeyen özneleri bile anında yapıştırma gücü ile kamusal alanın daraltılmaya çalışıldığı bir yerde sözlerle dolaşımı sürdürmek bu yollardan başlıcası. Özellikle lubunyalar ve kadınlar açısından bu dayanışma, yalnızlaştırmaya ve hedef göstermeye karşı yaşamsal bir hatta dönüşüyor. Burada dayanışma, büyük sloganlardan çok bazen en küçük jestlerde beliriyor: bir etkinliği birlikte sürdürmekte, görünmezleşmemekte, alanı terk etmemekle, ısrarla; şikâyeti ve öfkeyi birlikte bağlamakta.

Akademi söz konusu olduğunda da, mesele yalnızca baskı değil; baskıya rağmen düşünmeye ve üretmeye devam etmenin yolları. Buradaki temel soru şu: kayyum rejimi altında üniversite hâlâ ortak bir düşünme ve itiraz alanı olabilir mi? Yanıt bütünüyle olumsuz değil. Çünkü son beş yıl, aynı zamanda Türkiye’de akademik dayanışmanın, yaratıcı direniş repertuarlarının ve kurumsal hafıza mücadelesinin de sürdüğü bir dönem oldu. Öğrencilerin kampüs içindeki ısrarlı varlığı, öğretim üyelerinin nöbetleri, araştırma görevlilerinin desteği ve idari personelin direnci, üniversitenin tamamen teslim olmadığını gösteriyor. Ama bu direnişin sürekli savunma pozisyonuna itilmesi de başlı başına bir sorun. Akademide ifade özgürlüğü bugün hâlâ mümkünse, bu çoğu zaman kurumsal güvence sayesinde değil; onu kaybetmemek için sürdürülen kolektif güç sayesinde mümkün.

Tam da burada üniversitenin finans ayağına bakmak gerekiyor. Üniversite yalnızca bilgi üretim yeri değil; aynı zamanda hangi bilginin üretilebileceğine karar veren bir mekanizma haline geliyor. Parayı verenin bilgiye sahip olduğu, daha doğrusu hangi bilginin dolaşıma gireceğini belirlediği bir düzende üniversite, giderek daha açık biçimde bir iktidar aracına dönüşüyor. Hangi konuda fon bulunabileceği, hangi projenin destekleneceği, hangi araştırmanın makbul sayılacağı alanı doğrudan şekillendiriyor. Böyle bir düzlemde trans çalışmaları, menstrüasyon ve menopoz çalışmaları, *gender* çalışmaları, toplumsal cinsiyetin eleştirel boyutlarına eğilmek ya da tarih anlatısında iktidarın dilinin kabul etmediği alanlarda araştırma yapmak, yalnızca ideolojik tepkiyle değil, dolaylı finansal baskıyla da karşılaşılıyor. Öte yandan, kimi kişi, kurum ve kuruluş finansal bağlamda konuşma gücü olsa da konuşmayı tercih etmiyor; koltuklarında oturup sosyal bilim yapmaya devam edenler, fail koruyanlar bu durumda iktidar dilini pekiştirmekten pek de farkı yok benim gözümde. Şu soruları kendinize sormanızı istiyorum: ortada bir temsil var ise, bu temsil kimi temsil ediyor; kimi etmiyor, neden etmiyor, nasıl etmiyor.

Yukarıda bahsi geçen çalışmalarda açıkça çalışamazsın denmiyor; ama herkes hangi başlığın fon bulabileceğini, hangisinin görünmez kalacağını, hangisinin seni güvencesizleştireceğini biliyor. Böylece makbul ve makbul olmayan bilgi ayrımı, akademik üretimin içine yerleşiyor. Buradan makbul proje ve makbul akademik proje meselesine geliyoruz. Akademide bugün yalnızca ne düşündüğün değil, o düşüncüyü nasıl süslediğin, hangi başlıklarla sunduğun, hangi fon diline çevirdiğin de belirleyici hale geliyor. Böylece akademik alan doğrudan yasakla değil, finansal baskıyla ve kurumsal çerçeveye disipline ediliyor. Eleştirel düşüncüyü tamamen terk etmemek, makbüllük baskısına rağmen başka sorular sormaya devam etmek, görünmeyen ama çok önemli bir dayanışma ve direnç hattı kuruyor.

İfade özgürlüğünü, kimin konuşup kimin konuşamadığını diğer ifade biçimlerinde değerlendirmek adına kültür-sanata dair konuşmak da tam bu yüzden önemli. 2019’dan beri film festivali emekçiliği yapan bir konumdan, lisans dönemimce kampüs içi ve dışarısında belirli faaliyetler ve köprüler kurmaya çalıştığım bir gözle anlatıyorum bunu. Kültür-sanat alanı da bugün Türkiye’de ifade özgürlüğünün en yoğun biçimde sındığı alanlardan biri. Burada baskı çoğu zaman doğrudan yasakla başlamıyor; fon mekanizmaları, görünürlük rejimleri, festival politikaları, dağıtım ağları ve uygun içerik beklentileri aracılığıyla işliyor. Ama tam da

bu yüzden, bu alan bütünüyle kapanmış değil; aksine, bütün bu baskılara rağmen başka kamusalılıkların üretildiği bir yer olmayı sürdürüyor.

Türkiye’de film festivallerinin, bağımsız kolektiflerin, alternatif gösterim ağlarının ve küçük ölçekli ama ısrarlı kültürel inisiyatiflerin varlığı, bu alanda hâlâ başka bir kamusalılığı mümkün olduğunu gösteriyor. Burada mesele yalnızca bir filmin gösterime girmesi değil; hangi hikâyelerin anlatıldığı, kimin hikayesinin dolaşımında olduğu, kimlerin dayanışarak birbirini ayakta tuttuğu. Resmî destek mekanizmaları ya da ana akım festival yapıları her zaman alan açmasa bile, alternatifleri yaratıp küçük gibi görünen ama dayanışınca kocaman bir ağ olan kültür-sanatı tamamen teslim olmaktan alıkoyuyor. Baskı varsa, buna karşı dolaşımın başka yolları da var; sansür varsa, buna karşı her zaman başka görünürlük imkânları var.

Kuir sinema etrafında da gelişen bu alan, yalnızca estetik bir üretim alanı değil; görünmezleştirilmeye çalışılan hikâyelerin, bedenlerin ve deneyimlerin kamusal varlığını savunmanın yollarından biri. Bu yüzden kültür-sanat alanındaki dayanışma, sadece sanatçılar arasında değil; seyirci, mekan ve festival emekçileri arasında da kuruluyor. Bazen bir festival seçkisini korumak, bazen bir filmi alternatif bir alanda gösterebilmek, bazen de yalnızca o hikâyeyi anlatmakta ısrar edip dolaşımında tutmaya çalışmak, başlı başına politiktir. İfade özgürlüğü burada, yalnızca söz söyleme hakkı değil; anlatının, imgenin ve hafızanın hayatta kalma hakkı olarak yeni bir bedene bürünüyor.

Sonuç olarak, bugün ifade özgürlüğünü savunmak demek, yalnızca kendi sesini yükseltmek değil; sesi bastırılanların yankısını çoğaltmak demektir. Bu örneği vermeyi çok seviyorum; *direnilen ve direnilemeyen her alanda kaybedildiği sanılan aidiyet duygusu, isyan kıvılcımını ateşler ve o kıvılcım direnen her omuza deşe deşe kocaman bir yangın olur; yanlış ve yalnız hissettirilen her özne bu isyan yangının meşale taşıyıcısı haline gelir.*

Işılay Embel